

Vlaanderen
verbeelding werkt

Depotlandschap in Vlaanderen: landschapstekening en analyse van gedeelde uitdagingen (2021)

De regierol voor een afgestemd depotbeleid

(najaar 2021)

Colofon

TITEL

Depotlandschap in Vlaanderen: landschapstekening en analyse van gedeelde uitdagingen (2021)

JAAR VAN UITGAVE

2023

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed
Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid,
Beleidsdomein Omgeving en het departement Cultuur, Jeugd
en Media.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde
Agentschap Onroerend Erfgoed

Luc Delrue
Departement Cultuur, Jeugd en Media

OMSLAGILLUSTRATIE

Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

ILLUSTRATIES

Het beeldmateriaal in deze publicatie zijn beelden van de Kennissite Vilvoorde, het depot voor de Collectie Vlaamse Gemeenschap beheerd door het departement Cultuur, Jeugd en Media en het onroerend erfgoeddepot van het agentschap Onroerend Erfgoed.

Agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Departement Cultuur, Jeugd en Media
Arenbergstraat 9
1000 Brussel
T +32 2 553 69 77
departement.cjm@vlaanderen.be
www.vlaanderen.be/cjm

Depotlandschap in Vlaanderen: landschapstekening en analyse van gedeelde uitdagingen (2021)

De regierol voor een
afgestemd depotbeleid

Een samenwerking tussen het departement
Cultuur, Jeugd en Media (CJM) en het
agentschap Onroerend Erfgoed

(najaar 2021)

INHOUD

1. Inleiding	7
2. Tot stand komen landschapstekening en analyse van de gedeelde uitdagingen.....	9
3. Terugblik: de regierol van de Vlaamse overheid als een volgende stap	11
3.1. Beleidsontwikkelingen Onroerend erfgoed	11
3.2. Beleidsontwikkelingen Cultureel Erfgoed.....	14
4. Schets van het depotlandschap in Vlaanderen	17
4.1. Welk erfgoed wordt er bewaard in depots?.....	17
4.2. Welke organisaties spelen een rol bij het bewaren van onroerend erfgoed?.....	17
4.3. Welke organisaties spelen een rol voor het bewaren van cultureel erfgoed?	20
5. Raakvlakken en analyse van de uitdagingen	25
5.1. Raakvlakken tussen depots en depotwerkingen voor cultureel en onroerend erfgoed.....	25
5.2. Analyse van de gedeelde uitdagingen	25
6. Tot slot.....	37

1. INLEIDING

De Vlaamse regierol voor een afgestemd depotbeleid voor erfgoed is een belangrijke stap in de beleidsontwikkeling. Die regierol betekent de start van een sterke beleidsafstemming tussen Cultureel en Onroerend Erfgoed op het Vlaamse beleidsniveau en het streven naar een gedeeld beleidskader. In de publicatie ['Samen inzetten op depotuitdagingen'](#) van het departement Cultuur, Jeugd en Media en het agentschap Onroerend Erfgoed (2022) vindt u uitgebreide toelichting bij het afgestemde depotbeleid en de invulling die de Vlaamse overheid geeft aan de regierol.

Deze aanvullende publicatie 'Depotlandschap in Vlaanderen: landschapstekening en analyse van gedeelde uitdagingen (2021)' geeft inzicht in:

- de bestaande depotinfrastructuur en -werking in Vlaanderen;
- de analyse van uitdagingen die zowel voor het bewaren van cultureel als onroerend erfgoed spelen.

In deze publicatie staan we kort stil bij de totstandkoming van de landschapstekening en de analyse. Daarna lichten we de beleidscontext en -evoluties toe. Een duiding bij de historiek is van belang om beleidskeuzes beter te kaderen. Vervolgens worden de erkende en gesubsidieerde spelers die beschikken over bewaarinfrastructuur om erfgoed te bewaren, belicht. We schetsen een beeld van de gedeelde uitdagingen waarmee ze kampen. De gezamenlijke doelen voor een afgestemd depotbeleid, haken in op die gedeelde uitdagingen.

Deze landschapstekening en analyse is geen eindpunt. Het biedt een basis voor beleidsmonitoring om verdere evoluties in het depotlandschap te vatten en om, in dialoog met de actoren, mogelijke uitdagingen aan te pakken.

2. TOT STAND KOMEN LANDSCHAPSTEKENING EN ANALYSE VAN DE GEDEELDE UITDAGINGEN

Om tot een afgestemde visie en gedeelde invulling van de regierol te komen, startten we, het departement Cultuur, Jeugd en Media en het agentschap Onroerend Erfgoed, in het najaar van 2019 een beleidsvoorbereidend traject. Daarvoor maakten we in 2020 een schets van het depotlandschap en een analyse van de gedeelde uitdagingen voor het bewaren van cultureel en onroerend erfgoed.

De analyse van de uitdagingen gebeurde afzonderlijk voor cultureel en voor onroerend erfgoed en steunt op data en gesprekken met erkende en gesubsidieerde spelers binnen het Cultureelerfgoeddecreet en het Onroerenderfgoeddecreet. Er werd geen brede gezamenlijke veldbevraging georganiseerd.

- Voor **onroerend erfgoed** gebeurde een analyse van de uitdagingen bij de erkende onroerenderfgoeddepots. Die analyse werd gemaakt door het Depotnetwerk op basis van data uit de jaarlijkse rapportage voor de erkennings- en subsidiedossiers. Dat resulteerde in het rapport *Nulmeting en aandachtspunten onroerenderfgoeddepotwerking (Depotnetwerk onroerenderfgoeddepots 2020)*. Het rapport geeft een stand van zaken over de huidige en toekomstige capaciteit van de depots en schetst depotuitdagingen en mogelijke oplossingen.
- Voor **cultureel erfgoed** (roerend en immaterieel erfgoed) gebeurde een analyse van de uitdagingen in de cultureelerfgoedsector, voor een nieuwe [Strategische Visienota Cultureel Erfgoed](#) (1/4/2021). Het departement Cultuur, Jeugd en Media voerde daarvoor in de periode mei tot en met oktober 2020 gesprekken met de verschillende deelsectoren. Ook de uitdagingen rond het bewaren van erfgoed kwamen in beeld. Met FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, werd daarnaast een samenwerkingsovereenkomst voor een bijkomend onderzoek gesloten. Op basis van de meest actuele beschikbare data uit de grote erfgoedronde 2019-2023 (referentiejaar 2017) en de evoluties die opgemerkt worden vanuit het consulentschap bij FARO, werd een actualisatie gemaakt van een landschapsanalyse depotinfrastructuur die in 2016-2017 (referentiejaar 2014) werd opgemaakt door FARO en het departement. Die actualisatie resulteerde in het rapport *Het cultureelerfgoeddepotlandschap in beweging – actualisering van de uitdagingen voor het bewaren van cultureel erfgoed in daartoe bestemde ruimtes (FARO, januari 2021)*. De analyse focust zich op de gesubsidieerde cultureelerfgoedspelers (met name musea en archieven), voor de vergelijkbaarheid met de analyse die in 2017 gebeurde.

Op basis van de resultaten stemden we af over raakvlakken tussen cultureel en onroerend erfgoed en maakten we een analyse van de gedeelde uitdagingen. Op 25 januari 2021 werd vanuit het departement en het agentschap daarover een overleg georganiseerd met een vertegenwoordiging van het Depotnetwerk onroerenderfgoeddepots en van de cultureelerfgoedsector. Tijdens dat overleg werden de gedeelde uitdagingen en een aanzet van de visievorming toegelicht en besproken. Reacties uit die consultatie namen we mee in de beleidsvorming.

3. TERUGBLIK: DE REGIEROL VAN DE VLAAMSE OVERHEID ALS EEN VOLGENDE STAP

De beleidsaandacht voor depotwerking is niet nieuw. De regierol van de Vlaamse overheid en het afgestemde depotbeleid bouwen verder op beleidstrajecten en inspanningen uit het voorbije decennium. Die inspanningen leverden de vele actoren in de sector, lokale besturen, provincies én de Vlaamse overheid samen.

Het depotbeleid voor cultureel erfgoed (gemeenschapsmaterie) en onroerend erfgoed (gewestmaterie) kenden hun eigen ontwikkeling in het verleden. Ze komen voor het eerst samen in het Vlaams Regeerakkoord 2019-2024. De bepaling in het Vlaams Regeerakkoord 2019-2024 geeft een nieuwe impuls aan het depotbeleid:

'We nemen een regierol op voor een afgestemd depotbeleid dat niet enkel inzet op nieuwe bewaarplaatsen om te borgen maar na waardering en inventarisatie, ook resulteert in herbestemmen en afstoten. We doen dit samen met specifieke partners en lokale besturen en gezamenlijk voor cultureel en onroerend erfgoed. In het kader van dit depotbeleid is er ook aandacht voor de collecties van herbestemde kerken.'

Voor een goed begrip van het afgestemde depotbeleid, de invulling die de Vlaamse overheid geeft aan de regierol en het beleidsinstrumentarium dat ter ondersteuning wordt ingezet, bekijken we in deze publicatie eerst terug op de beleidsontwikkelingen in het voorbije decennium.

3.1. Beleidsontwikkelingen Onroerend erfgoed

De eerste stappen naar een verankerd depotbeleid

Kwalitatief depotbeheer voor onroerend erfgoed is verankerd in het Onroenderfgoeddecreet en de Code van Goede Praktijk¹. De verhoogde aandacht voor dit thema kwam echter niet zomaar aanwaaien. De bewaringstoestand en -locaties van archeologische collecties in Vlaanderen waren jarenlang een onbekende. Die lacune kende verschillende oorzaken, onder andere de grote versnippering van Vlaamse archeologische collecties over diverse musea en instellingen (maar ook zolders, kelders en garages van archeologen die met hun vondsten nergens terecht konden), en de spectaculaire aangroei van archeologisch materiaal door de opkomst van de commerciële archeologie.

In het afgelopen decennium werden verschillende projecten en opdrachten uitgewerkt die allen hebben bijgedragen aan de decretale waardering en verankering van het depotbeleid voor onroerend erfgoed.

¹ De Code van Goede Praktijk voor Archeologie en Metaaldetectie heeft als doel een standaard aan te bieden voor de kwaliteit van archeologisch onderzoek en het gebruik van metaaldetectoren in Vlaanderen. Die standaard legt de ondergrens voor kwaliteit vast en laat toe om geleverde resultaten op kwaliteit te vergelijken. Deze Code heeft een bindend karakter, in tegenstelling tot handleidingen.

In 1999 werd de bewaringstoestand van archeologische collecties voor het eerst in kaart gebracht. Dat gebeurde in opdracht van de Vlaamse overheid, binnen het Vlaamse museumbeleid. Het onderzoeksproject *Beheer, conservering en restauratie van archeologische collecties in museale context* omvatte de musea en hun reserves, en de archeologische instellingen en hun depots. Uit de klankbordgroep van dat onderzoeksproject groeide de Denkgroep Archeologische Collecties (DAC). Deze collega-groep van beheerders van archeologische vondsten en collecties fungeerde meer dan vijftien jaar als een open forum en bood ondersteuning bij archeologische collecties in Vlaamse musea en instellingen. De DAC verloor haar functie bij de oprichting van het Vlaams netwerk onroerenderfgoeddepots.

Tijdens de voorbereidingsfase van het Onroerenderfgoeddecreet startte de minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed in 2012 een proefproject *Archeologiedepot*. Hierbij ontving de provincie Oost-Vlaanderen een subsidie van de Vlaamse overheid voor de uitbouw van het Provinciaal Erfgoedcentrum (PEC) in Ename als proeftuin voor alle andere depots. Dit proefproject toetste de gestelde erkenningscriteria aan de dagelijkse erfgoedpraktijk en ontwikkelde bijbehorende instrumenten om depots die een erkenning aanvragen, maximaal te kunnen ondersteunen. Daarnaast ontwikkelde het proefproject een depotwerking die aansloot bij het regionale depotbeleid (cultureel erfgoed) van de provincie en was het betrokken bij de interprovinciale acties die genomen werden om gezamenlijke noden op te vangen.

Ten slotte werd er in 2014 door het agentschap Onroerend Erfgoed een nulmeting gedaan voor de bewaarplaatsen en –omstandigheden van archeologische collecties in Vlaanderen. Zo konden de vooropgestelde erkenningsvoorwaarden, nog voor de nakende erkenning, getoetst worden aan de realiteit van het brede werkveld.

Zorgplicht voor elke eigenaar

Een eigenaar van een stuk grond is eigenaar van alles wat zich daarin bevindt². Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 schreef het principe van zorgplicht voor eigenaars in. Dit betekent dat een eigenaar verplicht is om archeologisch erfgoed te beschermen en behoeden voor beschadiging. Het Onroerenderfgoeddecreet schenkt daarmee voor het eerst aandacht aan de laatste stap in het archeologisch traject: de deponering en bewaring van archeologische ensembles en onroerend erfgoed.

De begrippen ‘archeologisch artefact’ en ‘archeologisch ensemble’ en ‘het actiefbehoudsbeginsel’, bepalen in grote mate het beheer en de bewaring van archeologisch materiaal. Een ‘archeologisch ensemble’ is het geheel van ‘archeologische artefacten’ én onderzoeksdocumenten afkomstig van een archeologisch onderzoek. Zakelijkrechthouders en gebruikers van archeologische ensembles moeten deze:

- als een geheel bewaren;
- in goede staat behouden;
- beschikbaar houden voor wetenschappelijk onderzoek.

De zakelijkrechthouder die het beheer van een archeologisch ensemble toevertrouwt aan een erkend onroerenderfgoeddepot, voldoet aan die verplichtingen.

² artikel 552 van het Burgerlijk Wetboek

Erkenning van onroerenderfgoeddepots en het vormen van een netwerk

De impact van het Onroerenderfgoeddecreet gaat nog verder. Door de mogelijkheid om een aantal actoren te erkennen, hertekent de regelgeving het landschap van de onroerenderfgoedsector. De erkenningen geven overheden, instanties en personen de mogelijkheid om zelf verantwoordelijkheid op te nemen in het onroerenderfgoedbeleid. Naast archeologen, metaaldetectoristen, intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten en onroerenderfgoedgemeenten, kunnen vanaf 1 januari 2015 ook onroerenderfgoeddepots erkend worden. Het erkennen van de depots:

- maakt depots meer zichtbaar;
- activeert de bestaande depotcapaciteit;
- stimuleert nieuwe initiatieven.

Een netwerk van depots waar alle opgegraven archeologische ensembles kwaliteitsvol kunnen worden beheerd, is het streefdoel.

De erkenning wordt toegekend aan depots om:

- de bestaande werking verder te versterken;
- de kwaliteit van bewaring te verhogen;
- de onderlinge samenwerking in de sector te bevorderen.

Aanvullend aan de erkenning, als aan bijkomende voorwaarden wordt voldaan, kan een erkend onroerenderfgoeddepot, aanspraak maken op subsidies. De combinatie van strenge erkenningsvoorwaarden met de financiële ondersteuning die ingezet kan worden voor personeels- en werkmiddelen heeft voor een bijzonder kwalitatief depotlandschap gezorgd. Door in te zetten op kwalitatieve ex-situbewaring van archeologische ensembles geeft de Vlaamse overheid invulling aan de bepalingen in het Verdrag van Valletta ter bescherming van archeologisch erfgoed. Het beheer van artefacten en opgravingsarchieven maakt nu wezenlijk onderdeel uit van de archeologische erfgoedzorg. Het depot vormt hierbij niet slechts het eindpunt van het archeologisch traject maar ook het startpunt voor onderzoek en ontsluiting.

De erkenningsvoorwaarden voor onroerenderfgoeddepots bepalen dat depots zich moeten inschakelen binnen het Vlaamse en provinciale depotbeleid. Concreet wil dat zeggen dat de depots toetreden tot het Vlaams netwerk voor onroerenderfgoeddepots (hierna: Depotnetwerk). Het Depotnetwerk is opgenomen in het Onroerenderfgoedbesluit en werd opgericht in 2015. Het depotnetwerk fungeert als platform voor depots om:

- hun depotprofielen onderling af te stemmen;
- kennis en expertise uit te wisselen;
- aanspreekpunt te zijn voor de sector bij vragen rond deponering en bewaring.

Het netwerk vertegenwoordigt de onroerenderfgoeddepots en is een adviesorgaan voor de bredere sector en het beleid met betrekking tot het deponeren en bewaren van onroerend erfgoed. Na een initiële coördinatie door het agentschap Onroerend Erfgoed, sturen de erkende onroerenderfgoeddepots het Depotnetwerk zelf aan.

Provincies als actor

In tegenstelling tot roerend erfgoed, is onroerend erfgoed grondgebonden materie. Zowel het Vlaamse gewest als de provincies nemen taken op vanuit hun bevoegdheid voor onroerend erfgoed. Drie erkende depots worden momenteel beheerd door een provincie en nemen een coördinerende rol op voor het depotbeleid binnen de provinciegrenzen. Onroerend Erfgoed vraagt voor de beoordeling van een kandidaat-onroenderfgoeddepot, niet beheerd door een provincie, ook steeds advies aan de provincie waarin het kandidaat-depot gelegen is.

3.2. Beleidsontwikkelingen Cultureel Erfgoed

De uitdagingen voor het adequaat bewaren van cultureel erfgoed in depotruimtes, kortweg 'de depotproblematiek', is sinds het Cultureel-erfgoeddecreet van 2008 beleidsmatig sterk op de agenda gekomen. De depotproblematiek werd als één van de grote uitdagingen benoemd in de memorie van toelichting bij het decreet. De noden situeren zich overal in Vlaanderen bij de beheerders van cultureel erfgoed. Samenwerking en coördinatie drong zich op.

Een regionale aanpak met een regierol voor de provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie (periode 2008 – 2017)

De provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie kregen in de periode 2008-2017 vanuit het Cultureelerfgoeddecreet een regierol toebedeeld om in overleg met de lokale besturen en de beheerders van het cultureel erfgoed op hun grondgebied naar oplossingen te zoeken. Ze waren op dat ogenblik het meest geschikte overheidsniveau om een beleid uit te werken. Ze hebben een helikopterzicht en tegelijk voldoende voeling met de concrete noden in het veld. Vanaf 2011 werden subsidies toegekend voor de tewerkstelling van registratie- en depotconsulenten.

De Vlaamse overheid hield toezicht op het regionale depotbeleid, eerst de afspraken in de cultureelerfgoedconvenants tussen de Vlaamse overheid en de provincies (2008-2013) en nadien de inzet vanuit de provincies op de Vlaamse beleidsprioriteiten voor een regionaal cultureelerfgoedbeleid (2014-2017).

Grote lijnen in het regionale depotbeleid van de provincies

Verdergaand op het veldonderzoek in de eigen provincie, bouwden alle provincies een regionaal begrensd beleid uit. Het beleid richtte zich op de specifieke noden die werden vastgesteld. Het bouwde verder op de opportuniteiten die zich in elke provincie aandienden. Naast het regionaal begrensd beleid, werden enkele interprovinciale acties ondernomen om gezamenlijke noden op te vangen zoals vormingsreeksen, *Depotwijzer.be* en gezamenlijke publicaties. Tussen de depotconsulenten was er frequent overleg voor afstemming en kennisuitwisseling.

Hoewel het beleid in elke provincie autonoom werd ontwikkeld, werd een gelijkaardige aanpak vastgesteld. Alle provincies zetten in op registratie, om te weten welk erfgoed er is. De provinciale erfgoeddatabanken en het registratieconsulentschap waren kerninstrumenten. Daarnaast was er een inzet op betere bewaaromgevingen. In eerste instantie werd gefocust op het verbeteren van de depotsituatie in situ en het verhogen van de competenties van de vrijwilligers of het personeel ter plaatse. In tweede instantie investeerden de provincies in nood- en transitdepots, als subsidieverlener of bouwheer. De (geplande) investeringen varieerden naar gelang de opportuniteiten die zich voordeden. De opgezette

infrastructuurprojecten waren vaak gekoppeld aan depotinfrastructuur voor permanente bewaring van de eigen provinciale collecties, maar stonden ook open voor andere collecties uit de eigen provincie.

De Vlaamse overheid stimuleerde investeringen in cultureelerfgoeddepots. Het Fonds voor Culturele Infrastructuur verleende de mogelijkheid tot investeringssubsidies voor culturele infrastructuur met bovenlokaal belang, op basis van bepaalde prioriteiten. 'Cultureelerfgoeddepots' was één van de prioriteiten voor de periode 2012-2016³. De maximale subsidie bedroeg 500.000 euro per project. De subsidies betekenden een hefboom voor de sector. In die periode werden vijf projecten⁴ gehonoreerd.

Het realiseren van een regionaal depotnetwerk was pas sinds 2014 een expliciete doelstelling in de Vlaamse beleidsprioriteiten. In de praktijk waren er in enkele provincies aanzetten voor dergelijke regionale depotnetwerken. De netwerken waren gericht op kennisdeling en bleven binnen de provinciale grenzen. Van een netwerk waarbinnen naar oplossingen wordt gezocht voor concrete noden, was nog niet echt sprake.

Een hertekening van de regionale aanpak door de afslanking van de provincies

Het Vlaams Regeerakkoord 2014-2019 stelde een nieuwe interne staatshervorming voorop. De bevoegdheden van de provincies werden afgebouwd. Vanaf 1 januari 2018 namen de provincies geen culturele bevoegdheden meer op zich. Culturele taakstellingen en instellingen werden overgedragen naar het Vlaamse of lokale overheidsniveau.

De hervorming compliceerde vanaf 2015 de uitvoering van een regionaal cultureelerfgoedbeleid en het regionale depotbeleid. Door de afslanking van de provincies kwam er een einde aan het complementaire cultureelerfgoedbeleid waarbij een taakverdeling tussen de Vlaamse overheid, de provincies en de steden en gemeenten gold. Het regionale cultureelerfgoedbeleid dat de provincies met zorg uitstippelden, kende in de periode 2014-2017 een uitdoofscenario.

Regiefunctie voor de Vlaamse overheid vanaf 2018

Door de afslanking van de provincies geeft de Vlaamse overheid sinds 1 januari 2018 verder vorm aan de regiefunctie inzake het deponeren en bewaren van erfgoed. De overdracht van de taakstelling is vastgelegd in het Decreet houdende de vernieuwde taakstelling en gewijzigde financiering van de provincies (18 november 2016), door de bepaling in de bijlage bij de memorie van toelichting 'de persoonsgebonden taken van de provincies'⁵. Met de afslanking van de provincies doofden de subsidies eind 2017 uit. Middelen en mensen werden overgedragen naar de Vlaamse overheid. Voor de provincies werden de (resterende)

³ Besluit van de Vlaamse regering van 16 november 2012.

⁴ Vijf gesubsidieerde projecten: 2012 – Sportimonium (Hofstade, provincie Vlaams-Brabant); 2014 – Regionaal erfgoeddepot Potyze (Ieper, provincie West-Vlaanderen); 2014 – Erfgoeddepot Huysmanshoeve (Eeklo, Provincie Oost-Vlaanderen – stopgezet en andere invulling na afslanking provincie); 2017 - Erfgoeddepot RATO (Stad Mechelen, provincie Antwerpen); 2017 – Regionaal Erfgoeddepot Trezoor (Kortrijk, provincie West-Vlaanderen).

⁵ P53: 'Het regionaal depotbeleid dat door de provincies werd ontwikkeld, omvat: de regiefunctie en het uitstippelen van het beleid op basis van (veld)onderzoek, investeringssubsidies voor verbetering van depotinfrastructuur van cultureelerfgoedorganisaties, depotconsulentschap en daaraan verbonden instrumenten zoals Depotwijzer, vormingsinitiatieven en uitleenbanken, en de aggregatie- en preservatie-initiatieven (erfgoedatabanken). Deze provinciale taakstelling inzake roerend cultureelerfgoedbeleid zal met de nodige financiële middelen, personeelsleden en IT-infrastructuur overgeheveld worden naar de Vlaamse overheid. Vanuit de regiefunctie voor het regionale depotbeleid voorzien de provincies ook in nood- en transitdepotinfrastructuur. Het gaat om nood- en transitruimte in eigen infrastructuurprojecten, of mede-investeringen in infrastructuurprojecten van andere overheden of organisaties. Voor de depotinfrastructuur die door de provincies zelf gebouwd is, wordt een op maat oplossing uitgewerkt.'

medewerkers overgedragen naar het departement Cultuur, Jeugd en Media. Voor de Vlaamse Gemeenschapscommissie is de subsidie geïntegreerd in de werkingssubsidie van het cultureelerfgoedconvenant.

De periode 2018-2019 vormde een overgangsfase na de afslanking van de provincies. De focus lag op de verdere afhandeling van de bevoegdheidsherverdeling en de inbedding van de overgedragen taken, mensen, middelen en instrumenten. Over de finale inbedding van verschillende instrumenten van het provinciale depotbeleid was onduidelijkheid. In een eerste fase gebeurde de continuering binnen het departement Cultuur, Jeugd en Media. Sommige instrumenten, zoals *Depotwijzer* en het uitleenmateriaal, werden al snel onder de hoede van FARO geplaatst. In de tweede helft van 2019 werd het depotconsulentschap ingebed binnen FARO. Het departement doorloopt nog een traject voor de continuering van de Erfgoedatabanken en het consulentschap daarvoor.

4. SCHETS VAN HET DEPOTLANDSCHAP IN VLAANDEREN

4.1. Welk erfgoed wordt er bewaard in depots?

In Vlaanderen staan heel wat spelers in voor het bewaren van cultureel en onroerend erfgoed. **Cultureel en onroerend erfgoed behoren binnen de Vlaamse context tot verschillende beleidsdomeinen.** Onroerend erfgoed is een gewestmaterie, cultureel erfgoed is een gemeenschapsmaterie. Voor elk geldt een eigen regelgeving, een eigen administratie en een eigen minister.

Onroerend erfgoed is in principe grondgebonden erfgoed dat niet verplaatst kan worden zoals bijvoorbeeld monumenten, landschappen, archeologische sites of delen daarvan. Toch is er onroerend erfgoed dat ook in depots bewaard wordt. In hoofdzaak gaat het om archeologische ensembles met inbegrip van het opgravingsarchief, maar ook losse onderdelen van beschermde monumenten, stalen van bouwhistorisch onderzoek en zelfs enten van beschermde bomen worden bewaard.

Voor **cultureel erfgoed** gaat het in de context van een fysiek bewaarbeleid om het roerend erfgoed: 'materiële' of 'tastbare' culturele uitingen die in principe verplaatst kunnen worden (bijvoorbeeld tekeningen, schilderijen, beeldhouwwerken, machines, toestellen, voorwerpen, fotomateriaal, documenten, boeken ...). Er is een enorme verscheidenheid in roerende objecten die bewaard worden in depots, zowel naar materiaalsoort (papier, metaal, hout, glas, textiel, kunststof ...) als naar type (agrarisch, religieus, kunstobjecten...), omvang en waarde.

4.2. Welke organisaties spelen een rol bij het bewaren van onroerend erfgoed?

Archeologische onderzoekstrajecten resulteren in archeologische ensembles waarvan het behoud en de kwaliteitsvolle bewaring decretaal verplicht zijn. **In eerste instantie komen ensembles terecht in de opslaginfrastructuur van de archeologische bedrijven** waar ze voor de verwerking en analyse van de vondsten en stalen soms tot twee jaar in de tijdelijke opslag blijven⁶. Beschikken over een geschikte opslaginfrastructuur voor deze tijdelijke opslag is een erkenningsvoorwaarde voor archeologische bedrijven.

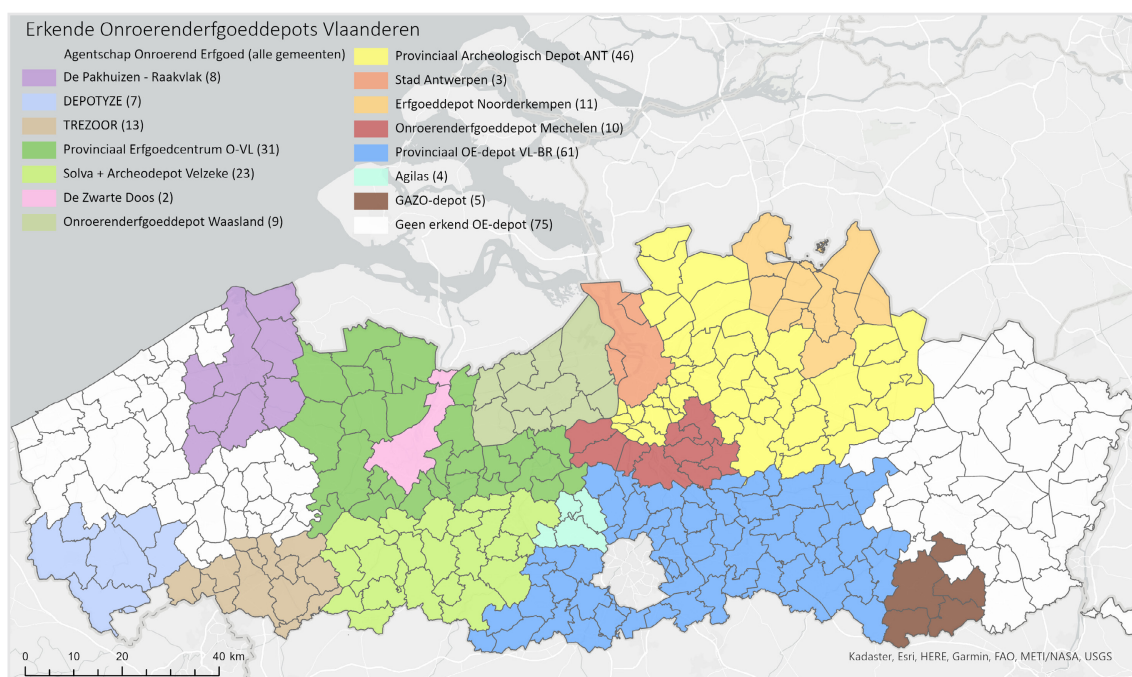
De eigenaar van de ensembles is de eigenaar van de grond. Het is dan ook de eigenaar die beslist over de uiteindelijke bewaarplaats. Dat kan een erkend depot, een niet erkend depot, een eigen of andere opslagplaats zijn.

De verantwoordelijkheid voor het correct bewaren en toegankelijk houden van een ensemble ligt bij de zakelijkrechthouder (meestal de eigenaar) en de gebruikers van een archeologisch

⁶ Archeologische bedrijven hebben na afronding van het veldwerk, twee jaar de tijd om de resultaten van het onderzoek te bundelen in een eindverslag en dit te bezorgen aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Gedurende deze periode wordt het archeologisch ensemble vaak opgeslagen in de faciliteiten van het bedrijf.

ensemble. Door een ensemble toe te vertrouwen aan een erkend onroerendergoeddepot wordt ook de verantwoordelijkheid voor het ensemble overgedragen. Deselectie na deponering kan niet meer omdat het ensemble als een geheel bewaard moet worden. Onderdelen van een archeologisch ensemble mogen wel uit het archeologisch ensemble gelicht worden voor educatieve, wetenschappelijke of conservatiedoeleinden als daarvoor een schriftelijke overeenkomst is gesloten.

Er zijn momenteel **zestien erkende onroerendergoeddepots in Vlaanderen**. Hoewel de meeste onroerendergoeddepots zich specialiseren in archeologisch erfgoed zijn er een aantal die een breder spectrum aan onroerend erfgoed opnemen. Het werkingsgebied van de onroerendergoeddepots is geografisch bepaald, met uitzondering van het depot van het agentschap Onroerend Erfgoed. Ze vallen meestal onder een publieke overheid zoals een provincie, gemeente of een intergemeentelijk samenwerkingsverband. De depots verschillen in het type materiaal dat ze opnemen en in de manier waarop ze collecties opnemen. Een ander verschil tussen de depots is de omgang met het eigendomsstatuut. Sommige depots nemen collecties in eigendom en voeren zo een verzamelbeleid, andere depots nemen collecties enkel in beheer zonder eigendomsoverdracht. Deze en meer specificaties worden per depot samengebracht in een depotprofiel: het visitekaartje van een onroerendergoeddepot. Het depotprofiel maakt duidelijk wie, wat, waar kan aanleveren en op welke manier.

Figuur 1 Huidige geografische dekking door erkende onroerendergoeddepots

Depot	Provincie	Locatie
Provinciaal Archeologisch Depot Antwerpen	Antwerpen	Antwerpen
Onroerendergoeddepot de Zwarte Doos	Oost-Vlaanderen	Gentbrugge
Archeodepot PAM Velzeke	Oost-Vlaanderen	Velzeke
Onroerendergoeddepot van het Provinciaal Erfgoedcentrum	Oost-Vlaanderen	Ename
Erfgoeddepot Noorderkempen	Antwerpen	Turnhout
Onroerendergoeddepot Vlaams-Brabant	Vlaams-Brabant	Asse
Onroerendergoeddepot Mechelen	Antwerpen	Mechelen
Onroerendergoeddepot Agilas	Vlaams-Brabant	Asse
Onroerendergoeddepot Waasland	Oost-Vlaanderen	Sint-Niklaas
Onroerendergoeddepot stad Antwerpen	Antwerpen	Antwerpen
Onroerendergoeddepot de Pakhuizen, stad Brugge	West-Vlaanderen	Brugge
Solva Archeologisch Depot	Oost-Vlaanderen	Erembodegem
Regionaal Erfgoeddepot Potyze	West-Vlaanderen	Ieper
Trezoor, Erfgoeddepot voor Zuid-West-Vlaanderen	West-Vlaanderen	Kortrijk
Onroerendergoeddepot van het Agentschap Onroerend Erfgoed	Vlaams gewest	
Onroerendergoeddepot GAZO-depot	Llmburg	Sint-Truiden

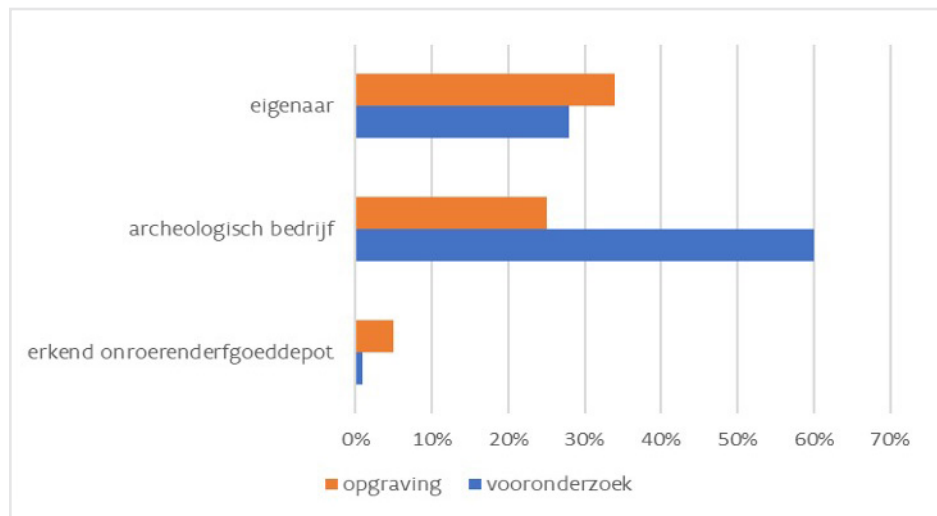
Figuur 2 Overzicht erkende onroerendergoeddepots 2021

De onroerendergoeddepots staan in voor het kwaliteitsvol bewaren en hebben een belangrijke taak in het ontsluiten van het erfgoed. Een erkend onroerendergoeddepot voert een onderzoeks- en publieksbeleid. Het depot is:

- minstens één keer per week open;
- biedt bruikleenmogelijkheden;
- stelt de collectie open voor wetenschappelijk onderzoek.

In het onderzoek [Publieksarcheologie in Vlaanderen \(2020\)](#) worden aanbevelingen geformuleerd voor het ondersteunen en stimuleren van publiekswerking en kennisdeling. Als leidraad voor de sector werden de bevindingen van deze studie in een [inspiratiegids](#) gegoten.

Niet elke gemeente valt binnen het werkingsgebied van een erkend onroerendergoeddepot. Waar geen erkend depot voorhanden is, bewaren niet-erkende depots (archeologische bedrijven, musea, heemkundige kringen, ...) de ensembles in kwaliteitsvolle omstandigheden. Zoals de tabel hieronder weergeeft, komt er ook een groot aantal ensembles bij de eigenaar terecht.

Figuur 3 Eindbestemming archeologische ensembles

De hoofdreden voor eigenaars om een ensemble zelf te bewaren is financieel: de erkende archeoloog rekent vaak pas na de opgraving de kosten door om het archeologisch ensemble conform de aanvaardingsvoorwaarden van een depot te verpakken. Hierdoor komen archeologische ensembles vaak bij eigenaars terecht die niet altijd de nodige bewaaromstandigheden kunnen bieden en zich vaak niet bewust zijn van de zorgplicht.

4.3. Welke organisaties spelen een rol voor het bewaren van cultureel erfgoed?

Tal van spelers zetten zich in voor de zorg voor en de omgang met cultureel erfgoed: individuen, groepen, overheden en private organisaties zonder of met winstoogmerk ...

Het gaat om **professionele organisaties**, maar ook om een **uitgebreid veld van niet-professionele spelers**. Professionele spelers voeren een cultureelerfgoedwerking uit volgens de deontologie, normen en standaarden die verankerd zijn in internationale beleidskaders. Vele van deze professionele spelers schrijven zich ook in het beleid van de Vlaamse overheid in en zijn erkend of gesubsidieerd binnen het Cultureelerfgoeddecreet. Het cultureelerfgoedbeleid gaat uit van een inzet op verschillende functies, die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn:

- herkennen en verzamelen;
- behouden en borgen;
- onderzoeken;
- presenteren en toeleiden;
- participeren.

Er zijn verschillende type erfgoedorganisaties:

- **collectiebeherende organisaties** staan in voor het verzamelen, behouden, onderzoeken en presenteren van een collectie;

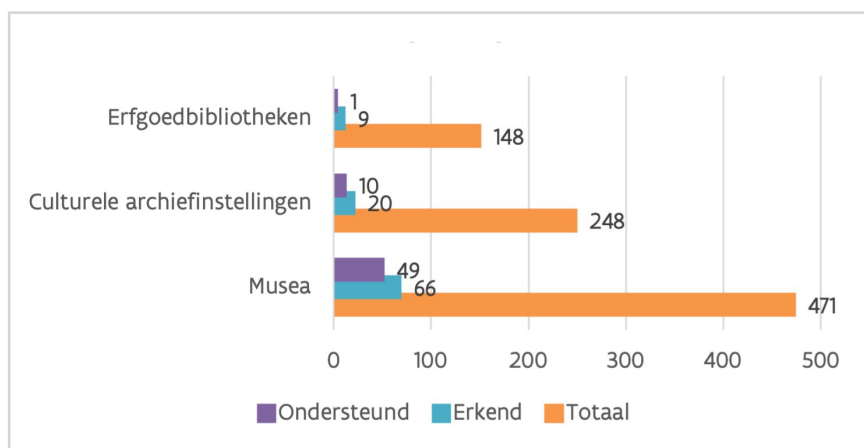
- **dienstverlenende organisaties** ondersteunen bij de zorg en ontsluiting van erfgoed;
- **erfgoedverenigingen** verenigen zich rond erfgoed;

Er zijn ook heel wat **organisaties die erfgoed beheren met een hoofdtaak in andere maatschappelijke domeinen** bijvoorbeeld scholen, universiteiten, zorginstellingen, kunstorganisaties, kerkelijke instellingen Binnen het bedrijfsleven zijn er ook belangrijke erfgoedvormers. Er zijn ten slotte heel wat **verzamelaars en privé-eigenaars**, die belangrijk erfgoed beheren.

Collectiebeherende organisaties

Musea, culturele archieven en erfgoedbibliotheken beheren collecties. Elk van die collectiebeherende organisaties beschikt voor het bewaren van de beheerde collecties over interne of externe depotruimte. Op de [erfgoedkaart](#)⁷ zijn er in Vlaanderen in totaal 471 musea en 248 privaatrechtelijke en publiekrechtelijke archiefinstellingen geregistreerd. Daarnaast zijn er 148 erfgoedbibliotheken en 79 documentatiecentra. In 2021 zijn er daarvan in totaal 95 erkende collectiebeherende organisaties (66 musea, 20 archieven, 9 erfgoedbibliotheken), waarvan er 56 gesubsidieerd worden vanuit het Cultureelerfgoeddecreet van 24 februari 2017 voor de beleidsperiode 2019-2023 (46 musea, 9 archieven, 1 erfgoedbibliotheek). Het AMVB als archief voor de archieven en collecties van de Nederlandstalige Brussels Hoofdstedelijke Gewest wordt buiten het Cultureelerfgoeddecreet ondersteund. Daarnaast zijn er nog drie eigen instellingen die niet via het decreet ondersteund worden (KMSKA, het Kasteel van Gaasbeek, en het Roger Raveelmuseum).

Het register van de erkende collectiebeherende organisaties is raadpleegbaar op [de website van het departement](#).

Figuur 4 Collectiebeherende cultureelerfgoedorganisaties

De Vlaamse Gemeenschap beheert zelf ook een collectie van circa 40.000 objecten, waarvan het merendeel in bruikleen is gegeven aan collectiebeherende organisaties, maar die ook ter verfraaiing ingezet wordt in gebouwen van diverse publieke instellingen (justitie, scholen,

⁷ De erfgoedkaart is een instrument waarbij organisaties zelf kunnen aangeven welk soort cultureel-erfgoedorganisatie ze zijn. De data betreffen een raadpleging van de erfgoedkaart op 21/1/21. Omdat er geen controle gebeurt op de registratie is het wel zo dat een aantal organisaties niet voldoen aan de opgegeven indeling als museum, cultureel archief of erfgoedbibliotheek.

gemeentehuizen, kabinetten...). In het depot van de Vlaamse Gemeenschap in Vilvoorde worden circa 3.500 objecten bewaard.

Dienstverlenende organisaties

Dienstverlenende organisaties ondersteunen cultureelerfgoedwerking, ook voor de functie 'behouden en borgen' en depotbeheer. In het kader van het Cultureelerfgoeddecreet van 24 februari 2017 kent de Vlaamse Regering werkingssubsidies toe aan organisaties die een dienstverlenende rol op landelijk of regionaal niveau opnemen. Het dienstverlenend netwerk levert een fundamentele bijdrage in de zorg voor en het omgaan met cultureel erfgoed. De dienstverlenende organisaties zetten in op de ondersteuning van collectiewerking in brede zin, waaronder het kwaliteitsvol bewaren van het erfgoed.

Voor de periode 2019-2023 krijgen elf organisaties een subsidie voor het opnemen van een dienstverlenende rol met een landelijke schaalgrootte, reikwijdte en relevantie. Het gaat over diverse types van rollen:

- rond een bepaald thema of type erfgoed;
- over een bepaalde technisch-functionele expertise;
- voor een bepaalde deelsector.

Die organisaties nemen een actieve rol op in het detecteren van noden en het mee zoeken naar oplossingen voor het bewaren van erfgoed. Sommige van die organisaties beschikken over depotinfrastructuur die ingezet wordt voor de sector. Dat blijft nog beperkt.

Steden en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden nemen de dienstverlenende rollen op regionaal niveau op voor het cultureel erfgoed, de beheerders ervan en cultureelerfgoedgemeenschappen op het grondgebied of een bredere regio. Voor de periode 2021-2026 worden er 26 dienstverlenende rollen op regionaal niveau ondersteund. De rol wordt opgenomen door de cultureelerfgoedcellen. Sommige dienstverlenende spelers nemen actief een rol op in het exploiteren van gedeelde depotinfrastructuur (zoals Erfgoedcel CO7 in het Regionaal Erfgoeddepot Potyze in Ieper, en Erfgoedcel Zuidwest in het Regionaal Erfgoeddepot Trezoor in Kortrijk). Voor het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad neemt de Vlaamse Gemeenschapscommissie (huidige beleidsperiode 2021-2025) een rol op voor het depotbeleid.

FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, neemt een belangrijke ondersteunende taak op voor het gehele Vlaamse cultureelerfgoedveld. Als sectoraal steunpunt ondersteunt FARO alle functies van erfgoedorganisaties zoals die in het decreet vermeld worden.

Het **Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium** is een belangrijke federale onderzoeksinstituting die zich toelegt op de studie en het behoud van het culturele erfgoed van België. Het KIK is een partner voor vele organisaties in de sector. Ze werken voor de meest uiteenlopende opdrachtgevers. Openbare instellingen, maar evengoed eigenaars van privécollecties in binnen- en buitenland, kunnen een aanvraag doen bij het KIK voor de conservering, studie en documentatie van kunstwerken en andere erfgoedobjecten. Daarnaast zet het KIK ook sterk in op het verder ontwikkelen van zijn expertise rond preventieve conservering, duurzaamheid en calamiteiten, dit ook in het kader van depotbeleid.

Daarnaast zijn er tal van **commerciële dienstverleners actief in de sector**. Daarin is een grote diversiteit in schaalgrootte en statuut. Voor het kwaliteitsvol bewaren van roerend erfgoed gaat het om individuen of grootschalige bedrijven die gespecialiseerd zijn in specifieke facetten van erfgoedzorg, bijvoorbeeld het verhuren van depotruimte, art-handling bij het verplaatsen

van erfgoed, het restaureren van erfgoed, het uitvoeren van conservatiebehandelingen, het voeren van voorbereidend onderzoek ... De laatste jaren is er een groei van private spelers die op huurbasis een veilige bewaaromgeving aanbieden en tegen betaling extra diensten leveren (verpakking, transport, preventieve conservering ...). De al aanwezige bedrijven verruimden tegelijkertijd het eigen aanbod van louter depotverhuur tot het omvattende begrip 'storage as a service'. Erfgoedinstellingen met een prangende nood aan geschikte en voldoende ruime depots beschikken daardoor over een volwaardig alternatief voor een eigen bouwproject. De private sector biedt oplossingen op maat van elk soort collectie.

Erfgoedverenigingen

De [erfgoedkaart](#)⁸ telt 670 **erfgoedverenigingen**. Erfgoedverenigingen, zoals heemkundige kringen en verenigingen van traditiedragers bijvoorbeeld reuzen, zijn actief rond het beheer van collecties. Een bijzondere rol spelen de erfgoedgemeenschappen en vrijwilligers in die verenigingen. Zij verenigen zich rond erfgoed en zijn zelf verantwoordelijk voor het in stand houden en het doorgeven.

⁸ Raadpleging Erfgoedkaart 1/2/21.

5. RAAKVLAKKEN EN ANALYSE VAN DE UITDAGINGEN

5.1. Raakvlakken tussen depots en depotwerkingen voor cultureel en onroerend erfgoed

Op vlak van depotinfrastructuur en -werking beschikken de cultureel- en onroerenderfgoeddepots over talrijke raakvlakken.

De algemene principes om depotinfrastructuur te ontwerpen, in te richten, te klimatiseren en te exploiteren zijn doorgaans generiek. Ook de collectie- of depotwerking vertoont parallellen. Zo worden in elk depot voortdurend objecten schoongemaakt, verpakt, onderzocht, gedocumenteerd, geconserveerd, gerestaureerd, ingepakt, op transport gezet, terug in depot genomen ... Al die taken kunnen leiden tot specifieke infrastructuur zoals ateliers, wasplaatsen, een fotostudio, een raadpleeg- of studieruimte, laad- en loszones, voorraadkamers, quarantaineruimte, transitzones ... Omdat de depotpraktijk talrijke gelijkenissen vertoont, kunnen instrumenten en hulpmiddelen, nieuwe praktijken, modellen en procedures die binnen het ene domein worden ontwikkeld interessant zijn voor het andere. Ook al kent elk domein zijn eigen specifieke uitdagingen, toch blijft er veel potentieel om praktijken en ervaringen uit te wisselen.

Een aantal gemeenschappelijke depots heeft een werking voor cultureel en onroerend erfgoed. In sommige van die depots is de werking al meer geïntegreerd dan in andere. Voorbeelden zijn het Regionaal Erfgoeddepot Potyze in Ieper, Regionaal Erfgoeddepot Trezoor in Kortrijk, Erfgoeddepot RATO in Mechelen en de Kennissite Vilvoorde. In depots van lokale, stedelijke musea wordt onroerend en cultureel erfgoed regelmatig ook binnen eenzelfde depotwerking ondergebracht. Vele lokale musea bewaren archeologische collecties. Binnen het cultureelerfgoedveld zijn er enkele archeologische musea (zoals het Gallo-Romeins Museum Tongeren en het Abdijmuseum Ten Duinen). Ze ontplooiën een museale werking vanuit de beheerde archeologische collecties.

5.2. Analyse van de gedeelde uitdagingen

Zowel voor cultureel als onroerend erfgoed gelden gelijkaardige uitdagingen voor het bewaren van erfgoed. Het opnemen van een regierol voor een afgestemd depotbeleid door de Vlaamse overheid wordt door beide sectoren als prioritair beschouwd. We lichten de gedeelde uitdagingen hieronder toe. Die uitdagingen zijn het vertrekpunt voor de gedeelde visie voor een afgestemd depotbeleid.

Nood aan capaciteit

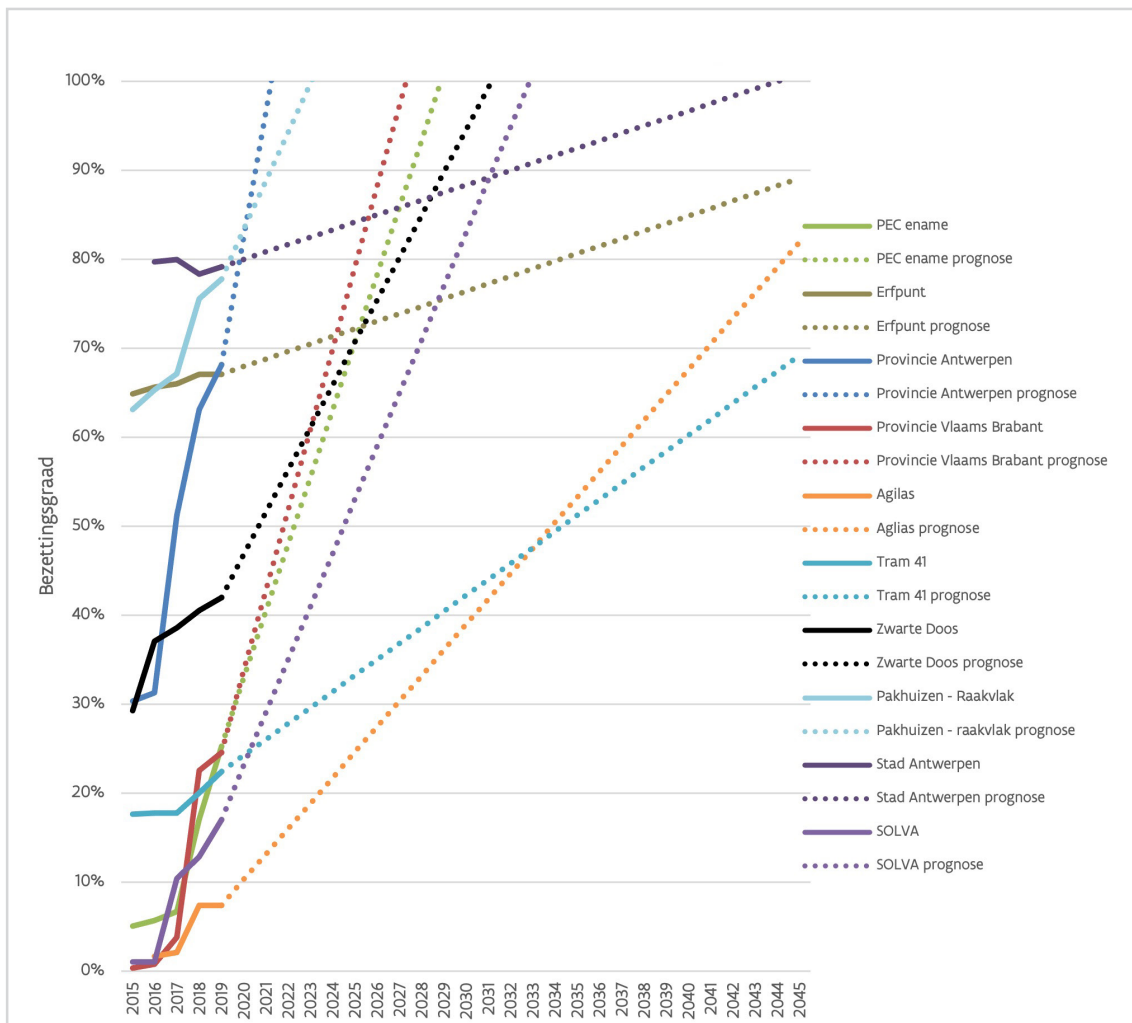
Er is **nood aan voldoende ruimte** om erfgoed in te bewaren; nood aan permanente opslag en aan ruimte voor tijdelijke opslag in 'nood- of transitdepots' (ingeval van een calamiteit, in afwachting van verdere verwerking of herbestemming...). De uitdaging bij de nood- of transitdepots is om het tijdelijke karakter van de opslag te bewaken.

Afhankelijk van het erfgoed (omvang, drager, materiaalsoort, toestand ...) zijn er andere vereisten voor de bewaring. Eén van de uitdagingen die in beide sectoren speelt, is bijvoorbeeld opslagcapaciteit voor grote objecten zoals industriële en agrarische tuigen en machines; varend, rijdend, rollend en vliegend erfgoed, sierdelen van monumenten, boomstamwaterputten,... Ook bij hedendaagse kunsten zijn er omvangrijke werken die niet in de beschikbare depotruimtes terecht kunnen.

Er is een trend merkbaar naar een meer gecentraliseerde aanpak en gemeenschappelijke depots. De Vlaamse steden Antwerpen, Brugge, Gent, Leuven en Mechelen zoeken antwoorden in een gemeenschappelijke aanpak voor de eigen stedelijke collecties. De depotnaden van spelers en erfgoed op het grondgebied of een ruimere regio worden vaak meegenomen. Dankzij hun schaal beschikken die besturen en hun administraties over een zekere draagkracht en expertise om langdurige en complexe dossiers op te volgen. Ook andere lokale besturen slagen erin om een gemeenschappelijke depotwerking voor een regio te ontwikkelen, zoals de regionale erfgoeddepots in Ieper en Kortrijk. De tendens of denkoefening zet zich met het wegvallen van de provinciale rol voor cultureel erfgoed voorzichtig verder in andere steden en gemeenten.

De depotcapaciteit is momenteel voldoende, blijkt uit de analyse van de erkende onroerenderfgoeddepots. Een versnelling in de aangroei van het erfgoed zorgt binnen de volgende legislatuur wel voor verzadiging⁹. Het is nodig om tijdig daarop te anticiperen. Een erkend onroerenderfgoeddepot moet voldoende beschikbare ruimte hebben om een receptieve functie op te nemen. De beschikbare capaciteit kan snel wijzigen door een plotse aangroei met omvangrijke collecties.

⁹ *Nulmeting en aandachtspunten onroerenderfgoeddepotwerking*, Vlaams netwerk onroerenderfgoeddepots, 2020

Figuur 5 Te verwachten aangroei¹⁰

Naast voldoende depotcapaciteit is de geografische spreiding van de depotinfrastructuur van belang. De erkende onroerendergoeddepots hebben een geografisch afgebakend depotprofiel. In Vlaanderen zijn enkele grote hiaten. In de provincie Limburg is er momenteel geen erkend onroerendergoeddepot, en zowel Limburg als West-Vlaanderen beschikken niet over een provinciaal depot. Provinciale depots vervullen een belangrijke rol binnen het depotnetwerk omdat zij ensembles opnemen uit die gebieden waar geen lokaal of regionaal depot aanwezig is. Het nood- en transitdepot van het agentschap Onroerend erfgoed biedt een tijdelijke oplossing (maximum drie jaar) voor ensembles waarvoor nog geen permanente deponeringsplaats is. Er is bijgevolg nood aan voldoende en geografisch gespreide depotcapaciteit. Het huidige subsidie-instrumentarium met een vast subsidiebedrag hindert doorgroeimogelijkheden. Het verder uitbouwen van een regionale depotwerking of een specifieke, bijvoorbeeld thematische, werking wordt momenteel niet gestimuleerd.

Voor **cultureel erfgoed** blijft nood aan voldoende depotruimtes. Die aanhoudende nood wordt bevestigd op basis van de kwantitatieve analyse die FARO uitvoerde. Een analyse van de beschikbare data 2017/2020 en vergelijking met de data 2014 toont zowel bij de musea

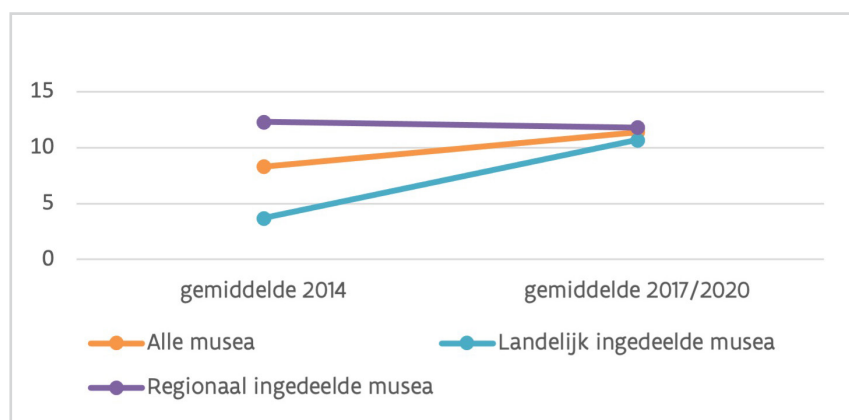
¹⁰ De stijging in de aangroei wordt geschat op 50%, omdat er ook kleinere ingrepen gebeuren in de bodem. Mogelijk is het groeipad echter steiler

als de archieven globaal genomen een toename in gebruikte depotcapaciteit, alhoewel dat verschilt van instelling tot instelling.

De voornaamste toename situeert zich op het vlak van de externe (gemeenschappelijke) depotinfrastructuur. Meer musea en archieven maken gebruik van een dergelijk depot. Ook de capaciteit ervan neemt toe. Vaak hangt dat samen met het verdwijnen of verminderen van de interne depotcapaciteit. Bij de stadsarchieven hangt de externe depotcapaciteit (deels) samen met de inkanteling van de OCMW-archieven. Een aantal van die externe depotruimtes wordt in de toekomst afgestoten door verdere rationalisering in het gemeenschappelijke beheer.

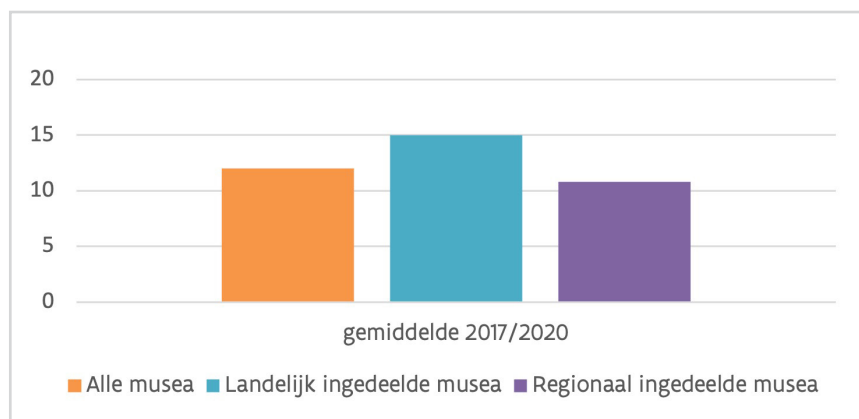
De toename aan externe depotcapaciteit betekent niet dat de problematiek van het nijpende capaciteitstekort veel minder is. Uit de analyse blijkt dat die quasi even hoog is als voorheen. Globaal genomen steeg de beschikbare depotcapaciteit bij musea en archieven enigszins tussen 2014 en 2017/2020, maar die stijging is niet van dien aard dat er voldoende vrije ruimte is. De verschuiving richting externe depots heeft wellicht meer een positief effect op de kwaliteit van de bewaring dan op de beschikbaarheid aan vrije depotruimte.

Er is bij de musea een beperkte stijging van de beschikbare depotcapaciteit voor de interne depots van 8,3% in 2014 naar 11,4% in 2017.

Figuur 6 Percentage beschikbare ruimte in intern(e) depot(s)

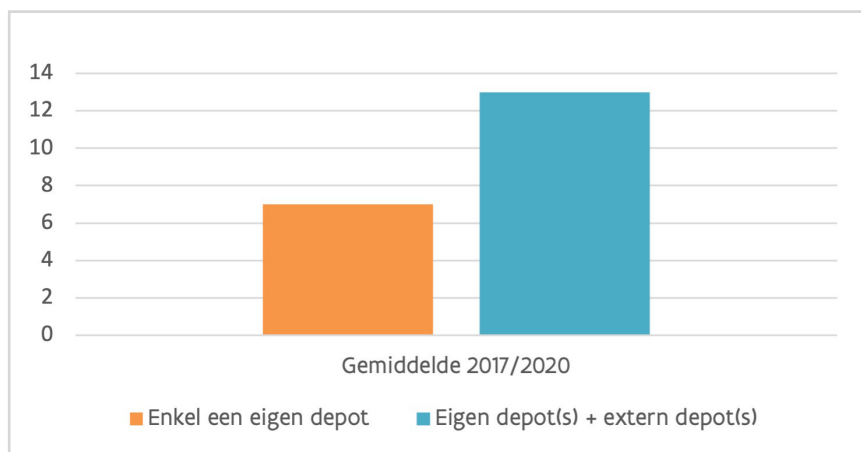
In de externe depots was er gemiddeld genomen over alle musea heen, een beschikbare capaciteit van 12% in 2017.

Figuur 7 Percentage beschikbare ruimte in extern(e) depot(s) (m²)

Musea die enkel beschikken over een intern depot hadden gemiddeld genomen nog 7% aan beschikbare capaciteit in 2017.

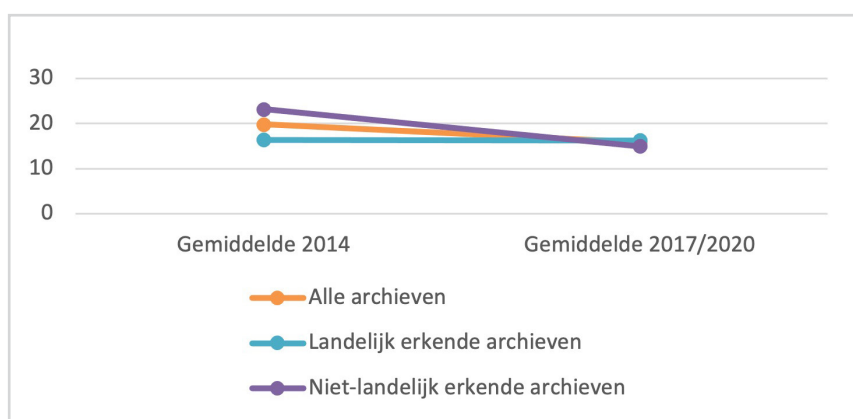
Musea die naast het interne depot ook externe depotruimte gebruiken, hadden gemiddeld nog 13% aan interne depotruimte beschikbaar in 2017.

Figuur 8 Percentage beschikbare ruimte in intern(e) depot(s) (m²)

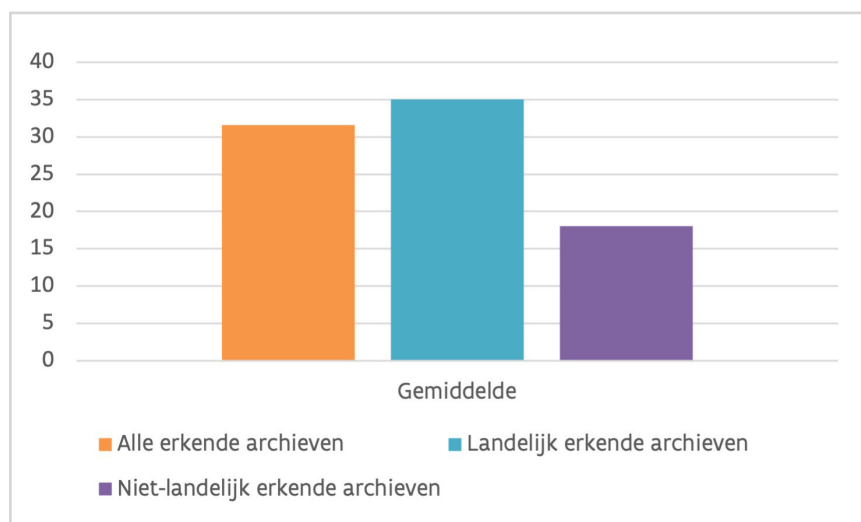
Door op de private markt depotruimte bij te huren, kan op korte tijd de beschikbare capaciteit verhoogd worden. Op lange termijn is dat mogelijk een duurder oplossing.

Bij de archieven is de beschikbare interne depotcapaciteit in vergelijking met 2014 erop achteruitgegaan. Gemiddeld genomen beschikten de archieven uit de analyse in 2017 over 15,9% vrije ruimte in het eigen depot, het gemiddelde in 2014 lag op bijna 19,8%.

Figuur 9 Percentage beschikbare ruimte in intern(e) depot(s) (m²)

Ook de externe depots zitten voor iets meer dan twee derde vol, de beschikbare capaciteit is 31,6% in 2017.

Figuur 10 Percentage beschikbare ruimte in extern(e) depot(s)

Ook erfgoedbibliotheken hebben nood aan voldoende en kwaliteitsvolle opslagcapaciteit. De uitdagingen worden aangekaart door de deelsector. Omdat er slechts één gesubsidieerde erfgoedbibliotheek is, waren er voor deze deelsector onvoldoende kwantitatieve data beschikbaar om dat cijfermatig te staven.

Naast het erfgoed in musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken, is er heel veel erfgoed bij bedrijven, organisaties en particulieren die erfgoedwerking niet als kerntaak hebben. Dat wordt vaak benoemd als 'zwerfgoed'. Voor dat zwerfgoed is er (op termijn) nood aan tijdelijke en permanente opslag. Dat erfgoed kan opgenomen worden door een collectiebeherende organisatie wanneer het aansluit bij het collectieprofiel, maar vaak bestaat er geen collectiebeherende organisatie die het erfgoed kan opnemen of sluit het niet aan bij het collectieprofiel. Het gaat om bijvoorbeeld religieus erfgoed, agrarisch erfgoed, en muziek- en podiumkunsterfgoed. Voor religieus erfgoed bijvoorbeeld kunnen erkende onroerenderfgoeddepots hier en daar een tijdelijke opslagruimte bieden (transit of nood), maar voor een langdurige, gecentraliseerde opslag is er geen oplossing. Voor het erfgoed van muziek- en podiumkunstenorganisaties zijn er weinig of geen collectiebeherende organisaties. Voor de bewaring van zowel het erfgoed van muziek- en podiumkunsten als religieus erfgoed zijn erfgoedbibliotheken ook belangrijk.

Nood aan kwaliteitsvolle bewaarruimtes

Naast de capaciteit vormt de kwaliteit van de bewaarruimtes vaak een uitdaging. Bij het voorzien van depotcapaciteit, het inrichten of herinrichten van depotinfrastructuur, zal in de toekomst bijvoorbeeld meer rekening gehouden moeten worden met de **klimaatveranderingen**. Voor het erfgoed houden de klimaatveranderingen belangrijke gevolgen en grotere risico's in. Er zijn meer extremere temperaturen, hittestructuren volgen elkaar op, langere droogteperiodes worden afgewisseld met wateroverlast en exotische, vaak schadelijke insecten migreren noordwaarts op zoek naar een nieuwe voedingsbodem, onder andere in de erfgoedcollecties. Depotinfrastructuur moet met al die factoren rekening houden om in de toekomst een veilige bewaaromgeving voor het erfgoed te bieden.

Tegelijkertijd staat duurzaamheid hoog op de agenda. Via de [Green Deal](#) kondigde de Europese commissie aan om volledig klimaatneutraal te willen zijn tegen 2050. De commissie bevestigde die ambitie door de middelen die voor de economische relance van de Europese Unie worden gereserveerd daaraan te koppelen. Ook bij het (ver)bouwen en exploiteren van erfgoeddepotinfrastructuur moet rekening gehouden worden met duurzaamheid en energiezuinigheid. Een depot naar Deens model met een combinatie van een luchtdichte gebouwisolatie met een niet-geïsoleerde vloerplaat, is een goed voorbeeld. In Vlaanderen zijn een aantal depots volgens dat model gebouwd, waaronder de regionale erfgoeddepots Trezor en Potyze. Dat kan meer gepromoot en toegepast worden. Het departement Cultuur, Jeugd en Media neemt deel aan een Open Method of Coordination (OMC) groep 'Strengthening Cultural Heritage Resilience for Climate Change', wat tot relevante internationale kennisuitwisseling en concrete beleidsvoorstellen kan leiden. Het [rapport](#) wordt opgeleverd in het voorjaar van 2022.

Nood aan investeringsbereidheid

Investeringsbereidheid in een voldoende, kwaliteitsvolle en duurzame depotinfrastructuur blijven voor beide sectoren aangewezen. **Investeringsbereidheid** vanuit de openbare besturen en vanuit de Vlaamse overheid is afhankelijk van zowel conjunctuur als van politieke stabiliteit. Projecten die in een periode van hoogconjunctuur zijn opgestart, komen – door de lange doorlooptijd – regelmatig in woelig water terecht door een opnieuw tanende economische situatie. Hetzelfde geldt voor projecten die onder de ene bestuursploeg zijn opgestart en onder een nieuwe politieke constellatie moeten worden afgewerkt. Dat staat in contrast met het erfgoed dat vanuit een langetermijnperspectief duurzaam wordt bewaard voor toekomstige generaties. Een belangrijke constante blijft de lange doorlooptijd van elk infrastructuurproject en de grote werklust die de voorbereiding en exploitatie met zich meebrengt. Heel wat erfgoedorganisaties beschikken over een beperkte ploeg en tellen bijvoorbeeld geen voltijdse collectiemedewerker of depotbeheerder in de rangen. De druk op de werking kan zo groot worden dat de depotwerking in de schaduw komt te staan. Het huren van depotruimte bij een externe partner, biedt een snelle oplossing waaraan een prijskaartje verbonden is. De vraag is ook of dit duurzame oplossingen biedt. Het afstemmen van de eigenlijke collectienoden met de juiste en betaalbare mogelijkheden uit het beschikbare aanbod vraagt echter ook veel tijdsinzet.

De cultureelerfgoedsector wijst in de gesprekken ter voorbereiding van de nieuwe Strategische Visienota Cultureel Erfgoed (1/4/21) op de nood aan en het belang van financiële stimulansen voor het optimaliseren van de bestaande bewaarinfrastructuur en nieuwe infrastructuurtrajecten. Er is vraag naar:

- hefboomen vanuit de Vlaamse overheid via infrastructuursubsidies;
- een vorm van kredietgaranties waarbij de Vlaamse overheid borg staat voor privaatrechtelijke organisaties die een infrastructuurlening aangaan.

Nood aan een kwaliteitsvolle depotwerking

Inzetten op depotuitdagingen behelst veel meer dan louter een depotgebouw. Om tegemoet te komen aan de uitdagingen is er niet enkel nood aan voldoende kwaliteitsvolle infrastructuur.

Een goed uitgebouwde depotwerking is van groot belang. Voor collectiebeherende organisaties is die depotwerking onlosmakelijk verbonden met een breder collectiebeleid en de verschillende functies die inzetten op de zorg voor erfgoed ('herkennen en verzamelen', 'behouden en borgen' en 'onderzoeken').

Een **actuele en volledige digitale collectieregistratie** is voor vele organisaties binnen beide sectoren nog een grote uitdaging. De collectieregistratie bevat cruciale informatie voor het

organiseren van een kwaliteitsvolle depotwerking zoals het aantal objecten, de aard van de deelcollecties, de materialen waaruit het erfgoed is opgebouwd, de afmetingen van elk object, de bewaartoestand Tussen de organisaties en tussen de deelsectoren zijn grote verschillen afhankelijk van de omvang van collecties en een eventuele registratieachterstand.

Het **evolueren naar een meer risicogedreven collectiemanagement** vraagt inspanningen. Keuzes voor het bewaren van de erfgoedcollecties en het inzetten van de beschikbare middelen vertrekken van een risicoanalyse. De klimaatrichtlijnen voor de beheersing van temperatuur en relatieve vochtigheid om erfgoed te beschermen tegen aftakeling, evolueerden de laatste tien jaar. De nieuwe klimaatrichtlijnen (BIZOT-richtlijnen en de ASHRAE¹¹-normen) zijn gebaseerd op voortschrijdend wetenschappelijk inzicht in de collectienoden. Die richtlijnen worden benaderd vanuit het duurzaamheidsprincipe om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden. Ze betekenen een aanzienlijke versoepeling voor temperatuur en (in beperkte mate) relatieve luchtvochtigheid, en dringen stilaan door in de erfgoedsector. Toch blijven vele organisaties vasthouden aan de klassieke strikte klimaatrichtlijnen.

Door depotruimtes te **reorganiseren** is een betere bewaring mogelijk en komt er vaak ook capaciteit vrij. **Voldoende personeelsinzet en middelen** zijn nodig om preventieve en actieve conserveringsmaatregelen uit te voeren en onderzoek te voeren in kader van het behoud en beheer. Bij vele organisaties blijft dat een pijnpunt om de werking verder te professionaliseren.

Bij **gemeenschappelijke depotwerkingen** met verschillende gebruikers is een bijkomende uitdaging het komen tot **werkbare exploitatie-afspraken** met duidelijk doordachte taken, verantwoordelijkheden en opdrachten tussen de verschillende gebruikers.

Nood aan selectiebeleid, op basis van afgestemde collectie- en depotprofielen

Een afgebakend en afgestemd collectie- of depotprofiel is een noodzakelijk instrument. Op basis daarvan is het voeren van een effectief selectiebeleid nodig. Geen enkel depot beschikt over een oneindige capaciteit. Het is niet wenselijk om alles te bewaren. Een duidelijke visie en een selectiebeleid over wat in een collectie of depot wordt opgenomen, is nodig.

Een **onroerenderfgoeddepot** heeft een receptieve werking met een continue toestroom van archeologische ensembles. Het opgestelde depotprofiel is een belangrijke basis voor het selectiebeleid. Erkende onroerenderfgoeddepots zijn verplicht een afgestemd depotprofiel te hebben. Er is nood aan een depotprofiel voor elk depot, ongeacht de erkenning. Er kan dieper ingegaan worden op waarderen en selecteren. Selectie is echter pas mogelijk na onderzoek. Onderzoek vergt de nodige tijd en financiële middelen. Dat maakt dat het onderzoek vaak op zich laat wachten of slechts deels wordt uitgevoerd. Momenteel worden selectiecriteria opgesteld voor verschillende materiaalcategorieën. Voor archeologische ensembles uit opgravingen die voor 2015 gebeurden, is een retroactieve selectie mogelijk. Voor archeologische ensembles uit opgravingen vanaf 2015 is selectie voor deponering in een depot cruciaal. Ensembles moeten bij wet samengehouden worden na deponering. Naast het bewaren van archeologische ensembles is er in de depots voldoende ruimte nodig voor het bewaren van ander onroerend erfgoed.

Erkende collectiebeherende organisaties bouwen een doordacht collectiebeleid uit dat vertrekt vanuit een afgebakend collectieprofiel en zich vertaalt in het verzamelen en herbestemmen. Het scherpstellen van de collectieprofielen en het afstemmen ervan in de sector is cruciaal om een goed selectiebeleid te kunnen voeren. De collectievorming kent een heel eigen historiek, die niet steeds strookt met het actuele collectieprofiel. Naast een

11 American Society of Heating, Refrigerating and Air-conditioning Engineers

doordacht selectiebeleid bij nieuwe verwervingen door aankoop, schenking of bruiklenen, is een retroactieve selectie op basis van waarderingstrajecten in veel gevallen belangrijk. Waarderen dient verschillende doelen:

- het scherp stellen van het collectieprofiel en verzamelbeleid;
- het herbekijken van de presentatie- of depotcollecties;
- het overgaan tot herbestemmen van bepaalde stukken of deelcollecties.

Ook voor de cultureelerfgoedsector wordt het relevant om naast het collectieprofiel een depotprofiel te bepalen voor een receptieve functie. Als een organisatie over een dergelijk profiel beschikt, schakelt het zich transparanter in een depot- of calamiteitennetwerk in. Zeker in het geval van gemeenschappelijke depots die een receptieve functie opnemen, is dit relevant.

Nood aan zichtbaarheid en toegankelijkheid van het erfgoed in depots, en afstemming tussen het fysieke en digitale bewaar- en ontsluitingsbeleid hiervoor

De zichtbaarheid en toegankelijkheid van het erfgoed, verschilt afhankelijk van het type organisatie. Het merendeel van het bewaarde erfgoed zit in depotruimtes die voor het publiek niet toegankelijk zijn. Bij een onroerenderfgoeddepot, archief of erfgoedbibliotheek zit quasi de gehele collectie in depot. Via een beperkte publiekswerking, een leeszaalwerking of digitale ontsluiting is de collectie toegankelijk. Bij musea wordt een belangrijk aandeel van de collectie gepresenteerd. De depotcollectie is vaak niet zichtbaar en niet toegankelijk, maar wel raadpleegbaar voor onderzoek.

Verskillende uitdagingen om het erfgoed in depots zichtbaar en toegankelijk te maken, raken aan het digitale beleid. De digitale collectieregistratie is voor een depotwerking een fundamentele basis. Weten wat er in het depot bewaard wordt, is essentieel. Het bewaren en toegankelijk maken van digitale informatie verbonden aan de fysieke collecties en ensembles is belangrijk. Het in depot bewaarde erfgoed en de verbonden metadata moeten doorzoekbaar en raadpleegbaar zijn voor bijvoorbeeld collectieafstemming en onderzoek, en zichtbaar voor publieksontsluiting. Ook een overzicht en de doorzoekbaarheid op een overkoepelend niveau zijn hierbij wenselijk.

Voor **onroerend erfgoed** is er geen integraal systeem of hub om digitale data coherent te beheren. Een geïntegreerde digitale bewaarstrategie voor de depots en partners is nodig. Momenteel leidt dat gebrek tot kennisverlies. Het Vlaams Depotnetwerk ijvert voor een gemeenschappelijke, integrale databank voor alle archeologische ensembles. Sommige van de onroerenderfgoeddepots zijn aangesloten bij een voormalige provinciale erfgoeddatabank voor de registratie, waardoor evoluties op dat vlak voor hen belangrijk zijn. Anderen hebben een zelf uitgebouwde databank waarin linken worden gelegd met de eigen onderzoeksgegevens.

Voor **cultureel erfgoed** zijn er globaal genomen nog heel wat uitdagingen om de digitale collectieregistratie en -ontsluiting te optimaliseren en volwaardig in te zetten in het collectiebeleid, en specifiek de depotwerking. De bestaande registratieplatforms zijn in evolutie. Vanuit het departement Cultuur, Jeugd en Media loopt een traject voor een nieuw systeem.

Nood aan begeleiding en advisering

Actoren in beide sectoren hebben nood aan begeleiding en advisering, zowel bij het opzetten van depotinfrastructuurtrajecten als in de depotwerking (en het bredere collectiebeleid). Het consulentenschap is essentieel voor:

- vorming;
- tools ter ondersteuning;
- begeleiding op maat (ter plaatse);
-

Voor **onroerend erfgoed** wordt vooral voor niet-erkende onroerenderfgoeddepots een ondersteuningsnood aangevoeld, omdat die niet opgenomen zijn in het kennisdelend depotnetwerk van onroerenderfgoeddepots.

Uit de analyse ter voorbereiding van de nieuwe Strategische Visienota Cultureel Erfgoed wordt voor **cultureel erfgoed** een algemene nood aan begeleiding bij een kwalitatief en professioneel erfgoedbeheer vastgesteld. Het aanvullend kunnen inzetten van externe expertise is cruciaal, zeker voor kleinere organisaties met een beperkte personeelsploeg.

Nood aan inzet op netwerken: kennisdeling, afstemming, gezamenlijke oplossingen zoeken

Samenwerken en het participeren aan netwerken is essentieel om kennis te delen, af te stemmen, oplossingen te zoeken Vanuit het erkennings- en ondersteuningsbeleid voor cultureel en onroerend erfgoed wordt expliciet aandacht gevraagd voor het zich inschakelen in of coördineren van netwerken. Dat kunnen depotnetwerken zijn of bredere collectienetwerken met aandacht voor uitdagingen die spelen, zoals kennisdeling, het gezamenlijk zoeken naar oplossingen, afstemming over diverse aspecten van een collectiebeleid ... Voor cultureel erfgoed wordt dat gestimuleerd via de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed. Voor onroerend erfgoed is dat een erkennings- en subsidiëringsvoorwaarde.

Alle erkende **onroerenderfgoeddepots** vormen samen een eigen netwerk. Allerlei aspecten van de depotpraktijk komen aan bod en leiden tot een betere afstemming tussen de depots onderling of zelfs tot gezamenlijke initiatieven. Het depotnetwerk heeft veel groeipotentieel in haar rol als partner voor het onroerenderfgoedbeleid. Het netwerk kan een nog actievere rol opnemen. De depots zijn momenteel als actor onvoldoende zichtbaar. Ze zouden vroeger kunnen worden betrokken in het archeologisch opgravingstraject. Het netwerk moet sterker inzetten op samenwerking, zowel binnen als buiten het netwerk. Uitdagingen zijn afstemming en kennisuitwisseling met niet-erkende onroerenderfgoeddepots. Die spelen een belangrijke rol in gebieden waar geen erkend depot is. De niet-erkende depots hebben weinig interactie met het Vlaams depotnetwerk.

Voor **cultureel erfgoed** is er in de sector heel wat kennisuitwisseling en samenwerking rond diverse aspecten. Kennisdeling groeit binnen de diverse netwerken die her en der ontstaan, bijvoorbeeld in de samenwerking rond een regionaal erfgoeddepot of een calamiteitentraject. Dat moet gecontinueerd worden en op een meer gestructureerde en continue wijze gebeuren zodat afstemming en samenwerking effectief in de praktijk wordt gebracht. Daarnaast is er nood aan dialoog met de lokale besturen, zeker omdat die besturen veelal inrichtende macht zijn van collectiebeherende organisaties en een rol op beleidsniveau hebben.

Meer **afstemming en samenwerking tussen cultureel- en onroerenderfgoeddepots** zorgt voor kruisbestuiving.

Herbestemmen en religieus erfgoed als grote gedeelde uitdaging

Door de toenemende druk op de openbare ruimte staat **herbestemming van gebouwen hoog op de agenda's**. Tal van steden en gemeenten onderzoeken de mogelijkheid om betere bewaaromstandigheden voor de erfgoedcollecties te koppelen aan het herbestemmen van oude schoolgebouwen, brandweerkazernes, gemeentehuizen, loodsen of zelfs ontwijde kerken. Een oefening die vaker faalt dan slaagt omdat dergelijke infrastructuur doorgaans ingrijpend aangepast moet worden aan de nieuwe functie als depot.

In die context van herbestemmen, is het ontwikkelen van een bewaarstrategie voor religieus erfgoed een grote uitdaging die beide sectoren raakt. Door het sluiten en herbestemmen van kerken en klooster moet een oplossing gezocht worden voor het erfgoed uit die gebouwen. Daarvoor is een meer globale aanpak en bewaarstrategie nodig met meer afstemming en samenwerking tussen de betrokken actoren. PARCUM wordt als dienstverlener en kenniscentrum rond religieus erfgoed vanuit beide beleidsdomeinen structureel ondersteund.

In 2020 werd vanuit het Cultureelerfgoeddecreet van 24 februari 2017 een specifiek onderzoeksproject gehonoreerd van PARCUM *Depotkerken in Vlaanderen? Een onderzoek naar de voorwaarden voor (religieus) erfgoeddepots in Vlaamse kerken*. In vijf kerkgebouwen verspreid over Vlaanderen werden de voorwaarden onderzocht om er een duurzame, kwaliteitsvolle depotwerking te realiseren.

Nood aan een kwaliteitsvolle en afgestemde dataset voor de monitoring van de uitdagingen en het effect van het beleid

Er is **nood aan een kwaliteitsvolle en relevante dataset** die periodiek opgevraagd wordt. Daarbij moet zo veel mogelijk afgestemd worden tussen cultureel en onroerend erfgoed. Voor de **erkende onroenderfgoeddepots** is er via de jaarlijkse rapportage en de aanvragen een vrij gedetailleerde en afgestemde dataset voorhanden.

Voor de **cultureelerfgoedsector** zijn er momenteel onvoldoende vergelijkbare en systematisch verzamelde data om de evoluties op het vlak van de bewaaromstandigheden te monitoren. Momenteel zijn er enkel data uit aanvraagdossiers, maar er is geen periodieke databevraging. De data worden op organisatieniveau gevraagd, terwijl dat voor organisaties die gebruik maken van een gemeenschappelijke depotinfrastructuur niet eenvoudig weer te geven is. Daarnaast is het cultureelerfgoedveld een dynamisch landschap met instellingen die verdwijnen, opgaan in andere of veranderen van statuut. Dit alles maakt een systematische vergelijking doorheen de tijd moeilijk, zo niet onmogelijk. Het rapport van FARO (2021) wijst er ook op dat het op basis van de beschikbare data heel moeilijk is om de depotcapaciteit van collectiebeherende instellingen nauwkeurig in kaart te brengen. Dat heeft te maken met:

- een gebrek aan een correcte definiëring (die verschillende interpretaties toelaat);
- de verscheidenheid van de collecties (die het onmogelijk maakt om met een enkele maat een hele collectie in beeld te brengen);
- het feit dat collecties vaak over meerdere locaties en depottypes verspreid zitten waarbij sommige depots gedeeld worden en/of door externen beheerd.

De huidige data focussen daarenboven vooral op capaciteit. Meer kwalitatieve indicatoren, over bijvoorbeeld de bewaaromstandigheden, zijn dan ook wenselijk. Er zijn helemaal geen data over het bredere veld waarmee de Vlaamse overheid geen directe subsidierelatie heeft.

6. TOT SLOT

Deze landschapstekening en analyse van de gedeelde uitdagingen vormde een belangrijke basis om voor cultureel en onroerend erfgoed tot een gedeelde visievorming te komen. Deze gedeelde visievorming en de wijze waarop de Vlaamse overheid invulling geeft aan de regierol voor een afgestemd depotbeleid wordt toegelicht in de publicatie 'Samen inzetten op depotuitdagingen. Regierol voor een afgestemd depotbeleid' (voorjaar 2022). Het departement Cultuur, Jeugd en Media en het agentschap Onroerend Erfgoed maken er werk van om deze regierol voor een afgestemd depotbeleid samen verder op te nemen.

Deze landschapstekening en analyse van de gedeelde uitdagingen vormt een vertrekpunt. Op basis van monitoring willen we de landschapstekening periodiek actualiseren. Het departement Cultuur, Jeugd en Media en het agentschap Onroerend Erfgoed blijven samen de evoluties in het landschap en de uitdagingen opvolgen, en hierover kennisdelen.